

Obsah

PŘEDMLUVA	7
ÚVOD	9
FENOMÉN EVOLUCE PRIMÁTŮ	9
PALEOANTROPOLOGIE A EVOLUČNÍ ANTROPOLOGIE – FORMOVÁNÍ NOVÉHO PARADIGMATU	11
Změna paradigmatu v evoluční antropologii	12
Význam studia primátů pro pochopení evoluce hominidů	12
FORMOVÁNÍ MODERNÍCH NÁZORŮ NA EVOLUCI HOMINIDŮ	13
Makroevoluční teorie	15
Současné pojetí evoluce primátů	16
Kdo to jsou hominidé?	17
Metodické a historické problémy definice čeledi <i>Hominidae</i>	18
Současná definice čeledi <i>Hominidae</i>	19
• Systematika řádu <i>Primates</i> (s podrobnou taxonomií nadčeledi <i>Hominoidea</i>)	22
Podčeď <i>Homininae</i> – tribus <i>Hominina</i> – velcí lidoopi a lidé	26
METODY STUDIA EVOLUCE HOMINIDŮ	29
Doklady o evoluci fosilních primátů	29
Metody analýzy fosilního materiálu	29
Metody analýzy paleoekosystémů	30
Relativní datování	31
Absolutní datování	31
VZNIK A EVOLUCE NEANTROPOIDNÍCH PRIMÁTŮ	34
EVOLUCE NEJSTARŠÍCH PRIMÁTŮ	34
Vznik primátů jako evoluční linie	34
První primáti – infrařád <i>Plesiadapiformes</i> – prapředci nebo příbuzní?	35
INFRAŘÁD PLESIADAPIFORMES	40
INFRAŘÁD EUPRIMATAFORMES	41
Polořád <i>Plesiadapoida</i>	41
• Tab. 1 – Systematika plesiadapoidních primátů	42
Polořád <i>Strepsirrhina</i> – podřád <i>Adapiformes</i> – první nepochybní strepsirrhinní primáti	43
• Nejstarší zástupci euprimátů	43
• Vznik a obecná charakteristika podřádu <i>Adapiformes</i>	44
• Postavení adapiformních primátů ve fylogenezi a jejich srovnání s nejstaršími haplorrhinními skupinami	44
Podřád <i>Adapiformes</i>	45
• Nadčeď <i>Adapoidea</i>	45
• Tab. 2 – Systematika podřádu <i>Adapiformes</i> – nadčeď <i>Adapoidea</i>	47
Polořád <i>Haplorrhina</i>	48
• Nadčeď <i>Omomyoidea</i>	48
DVĚ NADČELEDI NEBO DVA POLOŘÁDY?	50
• Tab. 3 – Systematika podřádu <i>adapiformes</i> – nadčeď <i>omomyoidea</i> (alternativně podřád <i>tarsiiformes</i>)	50
VZNIK A RANÁ EVOLUCE VYŠŠÍCH PRIMÁTŮ – PODŘÁD ANTHROPOIDEA	52
Vznik antropoidních primátů a jejich evoluce v eocénu a oligocénu	52
• Antropoidní primáti v eocénu	52
• Nadčeď <i>Propliopithecoidea</i>	54

• Čeleď <i>Parapithecidae</i> – slepá větev nebo přímí předci vyšších primátů?	54
• Archaičtí <i>Hominidea</i> a jejich předchůdci – oligopitéci a propliopitéci	56
• Čeleď <i>Oligopithecidae</i>	56
• Tab. 4 – Systematika podřádu <i>Antropoidea</i> – kocenní a oliocenní zástupci	57
Vznik platyrrhiních primátů	57
• Tab. 5 – Systematika platyrrhiních antropoidů – nadčeleď <i>Ceboidea</i>	58
• Čeleď <i>Propliopithecidae</i>	58

EVOLUCE ANTROPOIDNÍCH PRIMÁTŮ V MIOCÉNU 61

EVOLUCE PŘEDKŮ HOMINIDŮ V MIOCÉNU A VZNIK ČELEDI <i>HOMINIDAE</i>	61
Kořeny vzniku hominidů – nejstarší předci – proč a kdy vlastně vznikli hominidé	61
Základní trendy v evoluci hominoidů	62
Základní charakteristiky velkočeledi <i>Hominidea</i>	63
• Evoluce nadčeledi <i>Cercopithecoidea</i>	65
• Tab. 6 – Systematika fosilních opic – nadčeleď <i>Cercopithecoidea</i>	65
• Nejstarší bezocasí <i>Hominidea</i>	66
Nadčeleď <i>Proconsuloidea</i>	66
Nadčeleď <i>Hominoidea</i>	67
• Čeleď <i>Afropithecidae incertae sedis</i>	67
• Čeleď <i>Afropithecidae</i> a jejich význam pro evoluci hominidů	70
• Pokročili afropitéci a problematika rodu <i>Kenyapithecus</i>	71
• Nehominidní hominoidní čeledi – <i>Pliopithecidae</i> a <i>Oreopithecidae</i>	73
• Čeleď <i>Pliopithecidae</i> (nadčeleď <i>Pliopithecoidea incertae sedis</i>)	73
• Čeleď <i>Oreopithecidae</i>	73
• Tab. 7 – Systematika podřádu <i>Antropoidea</i> – velkořád <i>Hominidea</i> – miocén	74

ČELEĎ <i>HOMINIDAE</i> – DRYOPITÉCI – NEJSTARŠÍ ZÁSTUPCI HOMINIDŮ	75
Postavení starobylých hominidů – kenyapitéci a gryfopitéci	75
• Nejstarší zástupci podčeledi <i>Homininae</i> – trocha historie	77
Nejstarší zástupci podčeledi <i>Homininae</i> – současné názory	78
• Nejstarší nálezy v Evropě a Turecku	78
• Kolonizace Asie a vznik tribu Pongini	78
• Nejstarší hominini a diferenciace ponginů a homininů	80
Předci afrických homininů	81
• Tab. 8 – Druhově systematika miocénních zástupců velkořádu <i>Hominidea</i>	85
• Tab. 8 – (pokr.) Druhově systematika miocénních zástupců velkořádu <i>Hominidea</i>	86

VZNIK A VÝVOJ ARCHAICKÝCH HOMININŮ	87
Příčiny vzniku subtribu <i>Hominina</i>	87
Vznik bipedie a ekologická diferenciace hominidů	87
Teoretické aspekty vzniku bipedie	89
Příčiny vzniku bipedie	91
Evoluce afrických lidoopů	93
Archaičtí <i>Hominina</i>	93
• <i>Sahelanthropus tchadensis</i>	95
• <i>Orrorin tugenensis</i>	96
• <i>Ardipithecus ramidus</i>	98

EVOLUCE RANÝCH HOMININŮ – AUSTRALOPITÉCI	102
VZNIK A FYLOGENEZE AUSTRALOPITÉKŮ	102
Vznik australopiték	102
Základní charakteristiky australopiték a jejich evoluce	102
ARCHAIČTÍ AUSTRALOPITÉCI	105

• <i>Australopithecus anamensis</i>	108
• <i>Australopithecus afarensis</i>	109
• Nálezy archaických australopitéků ze střední Afriky	115
• Nálezy archaických australopitéků z jižní Afriky	117
• <i>Kenyanthropus platyops</i> – překvapivý nález z jižní Afriky	117
• Jedna nebo více linií archaických australopitéků?	118
ADAPTIVNÍ RADIACE AUSTRALOPITÉKŮ VE SVRCHNÍM PLIOCÉNU	119
POKROČILÍ AUSTRALOPITÉCI	123
• Robustní australopitéci	123
• <i>Australopithecus africanus</i>	125
• <i>Australopithecus aethiopicus</i>	127
• <i>Australopithecus robustus</i>	128
• <i>Australopithecus boisei</i>	129
ROBUSTNÍ AUSTRALOPITÉCI A ADAPTIVNÍ RADIACE HOMININŮ NA KONCI PLIOCÉNU	130
„GRACILNÍ“ AUSTRALOPITÉCI S NĚKTERÝMI ZNAKY PODOBNÝMI RODU HOMO	131
• <i>Australopithecus garhi</i>	132
• <i>Australopithecus sediba</i>	132
VZNIK PRVNÍCH ZÁSTUPCŮ RODU HOMO	137
Vznik rodu <i>Homo</i>	137
• Raní zástupci rodu <i>Homo</i>	140
• <i>Homo habilis</i>	140
• <i>Homo rudolfensis</i>	142
Kolik bylo druhů raných forem rodu <i>Homo</i> ?	143
• Důkazy pro existenci polytypického druhu <i>Homo habilis</i>	144
VZNIK RODU <i>HOMO</i> SENSU STRICTO – EVOLUCE <i>HOMO ERGASTER/ERECTUS</i>	144
HOMINIZAČNÍ PROCES	147
Definice hominizačního procesu a problematika jeho interpretace	147
Moderní komplexní pojetí hominizačního procesu	147
Základní faktory hominizace	148
Hlavní etapy hominizačního procesu	150
ROZŠÍŘENÍ A VARIABILITA DRUHŮ <i>HOMO ERGASTER/ERECTUS</i>	152
<i>Homo ergaster/erectus</i> - první skutečný člověk	152
<i>Homo ergaster</i> – afro-mediterránní varianta člověka vzpřímeného nebo samostatný druh rodu <i>Homo</i> ?	153
• Výroba kamenných nástrojů	156
Rozšíření a evoluce člověka vzpřímeného (<i>Homo ergaster/erectus</i>)	157
• Tabulka 9 – nejdůležitější nálezy člověka vzpřímeného <i>Homo ergaster/erectus</i>	160
KOLONIZACE EVROPY – <i>HOMO ERECTUS</i> NEBO <i>HOMO SAPIENS</i>?	160
POTOMCI ČLOVĚKA VZPŘÍMENÉHO - <i>HOMO HEIDELBERGENSIS</i>	
A ARCHAICKÝ <i>HOMO SAPIENS</i>	163
FAKTORY VZNIKU NOVÝCH LIDSKÝCH FOREM A EXTINKCE <i>HOMO ERECTUS</i>	163
EVOLUCE ČLOVĚKA VE STŘEDNÍM PLEISTOCÉNU	164
<i>Homo erectus</i> v Asii	164
<i>Homo heidelbergensis</i> – archaický <i>Homo sapiens sensu lato</i>	165
• Tabulka 10 – <i>Homo erectus</i> , <i>Homo heidelbergensis</i> a raný archaický <i>Homo sapiens</i>	170
Archaický <i>Homo sapiens sensu stricto</i>	170
• Tabulka 11 – archaický <i>Homo sapiens</i> a pozdní formy <i>Homo erectus</i>	172

DIFERENCIACE DRUHU HOMO SAPIENS V PRŮBĚHU RISSKÉHO ZALEDNĚNÍ – NEANDRTÁLCI A ANATOMICKY MODERNÍ ČLOVĚK	173
VZNIK MODERNÍCH LIDSKÝCH FOREM	173
Prst z jeskyně Dénisova, Altaj – paleogenetika vrhá nové světlo na osídlení Asie	178
<i>Homo floresiensis</i> – miniaturizovaný archaický člověk – mýtus, který boří mýty	179
• Tabulka 12 – rané formy anatomicky moderního člověka (AMČ) a neandrtálců	183
• Tabulka 13 – velikost těla a proporce neandrtálců a anatomicky moderního člověka (AMČ)	183
Genetický původ neandrtálců a genetické rozdíly mezi neandrtálci a AMČ	183
NEANDRTÁLCI A JEJICH EVOLUCE	187
• Tabulka 14 – nálezy pokročilých, klasických a pozdních neandrtálců	194
ANATOMICKY MODERNÍ ČLOVĚK	195
Faktory podmiňující vznik a formování AMČ	195
Morfologické charakteristiky a nejdůležitější nálezy starobylých forem AMČ	196
Rozšíření AMČ po výbuchu supervulkánu Toba	154
AMČ ve svrchním paleolitu Evropy	198
• Tabulka 15 – nejvýznamější aurignacké a gravetské lokality v Evropě	204
• Tabulka 16 – nejvýznamější magdalénské a epipaleolitické lokality v Evropě	205
MONOCENTRICKÉ A MULTIREGIONÁLNÍ TEORIE VZNIKU ANATOMICKY MODERNÍHO ČLOVĚKA	206
EVOLUČNÍ TRENDY NA PŘECHODU OD SVRCHNÍHO PLEISTOCÉNU A HOLOCÉNU	209
ETNOGENEZE A SOCIOKULTURNÍ EVOLUCE	212
DEFINICE ETNICKÝCH SKUPIN – STARÉ A SOUČASNÉ NÁZORY	212
Sociokulturní evoluce – co je to sapientace?	213
NEOLIT, DIFERENCIACE LIDSKÝCH POPULACÍ, DOMESTIKACE A FORMOVÁNÍ	
ANTROPOEKOSYSTÉMŮ	214
Vznik moderní sociální organizace a kořeny civilizace	215
KOLONIZACE SVĚTA V PRŮBĚHU EVOLUCE HOMINIDŮ	216
OBECNÉ PŘEDPOKLADY KOLONIZACE SVĚTA ČLOVĚKEM	216
Osídlování světa jako ekologický proces	216
HISTORIE KOLONIZACE SVĚTA ČLOVĚKEM A JEHO PŘEDKY	217
• Tab. 17 - Historie kolonizace světa člověkem a jeho předky	218
Fáze raných hominidů	218
Rozšíření starobylých forem rodu <i>Homo</i> – pionýrská fáze	219
Rozšíření starobylých forem rodu <i>Homo</i> – kolonizační fáze I. – vznik <i>Homo sapiens</i>	220
Rozšíření starobylých forem rodu <i>Homo</i> – kolonizační fáze II. – rozvoj <i>Homo sapiens</i>	220
Rozšíření anatomicky moderního člověka – pionýrská fáze	221
Rozšíření anatomicky moderního člověka – kolonizační fáze I. – „kulturní revoluce“	221
Rozšíření anatomicky moderního člověka – kolonizační fáze II. – změna adaptivní strategie	223
POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA	225
VÝKLADOVÝ REJSTŘÍK DŮLEŽITĚJŠÍCH JMEN A POJMŮ	242